

Dhugaa waa'ee Minnesota Department of Health

Wal'aansa dhukkuba sombaa dhokataa-f godhamu

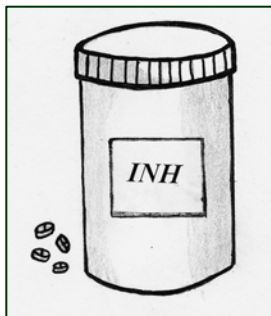
Fayyaa kee toohatuu dhaaf qoratni geggeeffame, dhukkuba sombaa dhokataa yookaan "LTBI" kan jedhamu qabaatuu kee mul'isa. Kana jechuunis, jarmiiwwan dhukkuba sombaa (TB) nama qabsiisan hammi tokko qaama kee naannoo bay'ee, fakkeennaaf sombaa, lafeelee fi kaleewwan keessa faca'aniiru jechuu dha.

Jarmiiwwan TB kun amma-tti si miidhaa hin jiran. Qaamuma kee keessa riphanii "rafan". Garuu, ima lubbuu qaban. Haga nafni kee jabaatee ifirraa ittisuu dandayetti, jarmiiwwan TB kun yeroo dhaaf riphanii-tuma turan. Dhukkubni "LTBI" jedhamu kun sirraa nama biraa-tti hin dabru.

Qaamni kee yoo hujii jarmiiwwan TB ifirraa ittisuu dhaa dhaabe, jarmiiwwan riphanii "ciisaa" turan sun "damma-qanii" wal-horuu jalqaban. **Rakkinni kun, nama LTBI qabu kam irraayyuu yoomuu gahuu dandaha.** Jarmiiwwan kun guddatanii wayta nafa keessa faca'an, dhukkuba sombaa hamaa ifatti mul'atu-tti jijjiirman jechuu dha. Namootni dhukkuba sadarkaa kanaa tiin qabaman akka hamatti dhukkubsatuu dhaan, dhukkuba sombaa tis namoota biraatti dabarsuu dandayan.

Dhukkuba sombaa akkamitti ofirraa ittisuu dandaya?

Dhukkubni sombaa akka sin qabne, dawaalee ifirraa ittiftuun-tu jira. Nama dhukkubni sombaa dhokataan (LTBI) qabe dawa ittiin wal'aanan keessaa akkaan beekamaan Isoniazid (INH) jedhama. Qorichi INH, jarmiiwwan qaama kee keessa "rafan" kanneen TB osoo hiree si dhukkubsuu hin argatiin **dursee** isaan ajjeesa. Jarmiiwwan TB humna jabaa waan qabaniif jecha, dawaan kun isaan ajjeessee fixuu dhaaf baatiiwwan heddu irraa fudhata.

Qorichi INH akka gaaritti kan hojjatuu dandawu, haga doktorri kee si gayee dhaabi jedhu-tti yoo guyyaa guyya-tti fudhatte qofa. INH sii keenname garaa duwwatti (nyaata dura) fudhatta (liqimsita).

Haga INH fudhattee fixxu-tti, wal'aansi kun akka gaaritti hojjataa jiraatuu isaa hubachuu dhaaf, ji'a ji'a-tti wayta takka warra wal'aansa san sii keenna jiru bira dhaquun dirqama sitti taha.

Erga dhukkubbii hin qabaatiin maaliif dawa fudhatuun narra jira?

Dawaan INH jedhamu osoo jarmiiwwan TB "hirriibaa dammaqanii" dhukkuba sombaa sin qabsiifne duratti, isaan **dursee** qaama kee keessatti isaan ajjeesa. Jaarmiiwwan TB, wayta "rafaa" jiran fixuun mara caalaa laafa tahuu isaa-tis hubatuun barbaachisaa dha.

Dawa LTBI irraa maal maal beekuu na barbaachisa?

Qoricha INH jedhamu, namootni heddu rakkoo wahii malee guyyaa guyya-tti liqimsaa jiran. Haatahu malee, **mallattoowwan ija hubannaa tiin eeguun sirra jiru:**

- Laydaan (oow'inni qaamaa) guyyaa sadihii ol yoo sirra ture
- Fedhii nyaataa yoo dhabde; ulfinni qaama keetii yoo si irdhate yookaanis sababaa tokko malee dadhabbiin yoo kan sitti dhagahe
- Lolloocci yookaan haqqee yoo qabaatte: Namootni tokko tokko akkuma kiniina INH liqimsuu **eegalanitti**, lolloocci laafaa himatan. Yoo kun si mudate, nyaata haga **diqqaa** wajjiin kiniina san fudhatuuf yaali yookaan ammoo wayta rafuuf deemtu liqimsi. **Yoo guyyaalee sadih keessatti lolloocciin sun si dhiisuu dide, daddafii mana-wal'aansaa kee waamii itti himi.**

Akkasumas:

- Garaan yoo si dhukkube
- Fincaan kee yoo gurrachawe (bifa shaayii yookaan bifa bunaa yoo qabaate)
- Nafni yookaan ijji yoo boora si taate
- Qaamni yoo shifii qabaate ykn si hooqsise
- Harki ykn miilli kee yoo si hadoode yokaanis si nyanyaate
- Yoo qufaatiin torbaan sadih caalaa sirra ture
- Yoo halkan kan dayfitu tahe

Rakkoolee armaa olitti tarreeffan kana keessaa kan si mudate yoo jiraate, yoosuma mana wal'aansaa kee waamii itti himi - beellama duraan na qabamee eega jettee hin dhibaawin.

Qabxiiwwan biraa barbaachisoon:

- Yeroo INH-n wal'aanamaa jirtu **dhugaatii alkoolaa** dhuguun, tiruu kee miidhuu dandaya. Haga wal'aansa LTBI hobbaaftu-tti biraa, weenyii yookaan dhugaatii alkoola hin dhugin.
- Yoo dawa biraa fudhataa jiraattee yookaan ammoo yoo ulfa taates doktora keeti-tti himuu hin dagatin.

Wal'aansa dhukkuba sombaa dhokataa-f godhamu - fuula 2

Yoo dawaa hin fudhatin maal taya?

Kiniina INH yoo hin fudhatin yookaanis jalqabdee osoo hin fixin yoo liqimsuu dhaabde, dhukkuba sombaa tiin qabamuun kee ni mala. Kun, haala **nama** LTBI qabu mara irra **yoomuu** gahuu dandawu. Sii fii warra keetis haga balaan kun mudatu hin eegin!

Tallaala BCG dur nama fudhate yoo tahe hoo amma maal gochuun qaba?

Biyyoota dhukkubni sombaa keessatti heeddummaa-tutti, ummatni baay'een tallaala BCG jedhamu fudhatuun beekamaa dha. BCG-n akka ijoolleen dhukkuba sombaa tiin hin qabamne kan irraa ittisu tahus, humni isaa waggoota haga tokko qofaa-f tura.

Namootni tallaala BCG fudhatanis dhukkuba sombaa tiin qabauun ni mala! Kanaafuu, BCG nama fudhate taatus, dawaa LTBI-f keennamu liqimsuu dhaan daran ifirraa ittisuu dandeetta.

Maallaqa dawaa san itti bitadhu yoo hin qabaa-tin hoo?

Qoricha dhukkuba TB, Waajjira Tajaajila Fayyaa kan Minnesota irraa akkaataa horii malee bilaashaan itti argattu doktora yookaan nursii kee gaafadhu.

Yoo naannoo biraa-tti kan godaanu tahe hoo?

Yoo kutaa yookaan magaalaa biraa-tti ka godaantu taate, deemuu kee dura-tti warra tajaajila fayyaa sii kennu beeysisi. Bakka itti godaante-tti akka qoricha dhukkuba sombaa san itti argattu isaan-tu si gargaara.

Ofii kee tiif maatii kee akkasumas waaheloota kee dhukkuba sombaa irraa eegu dhaaf - dawaa dhukkuba kanaaf sii kenname mara fudhadhuu fixi!

Dawaa dhukkuba TB-tiif naa kenname akkamitti yoo mara yaadadhee liqimsuu dandaha?

Kiniina INH guyyuu fudhatuun barbaachisaa dha. Guyyaalee heddu osoo hin fudhatin yoo hafte, dawichi hin hojjatu. Kanaafuu, haga doktorri si gayee dhiisi siin jedhu-tti fudhatuu hin dhaabin.

Akkaataan itti yaadatu dandeettu tokko tokko :

- Kiniina san bakka guyyuu arguu dandeeysu (fuullee) kaayi.
- Warri yookaan waaheloonni kee akka guyyuu si yaadachiisan gaafadhu.
- Guyyuu wayta dawicha fudhattu dhahata baraa (kalandara) irratti barreeffadhu.
- Sanduuqa dawaa san itti yaadattu tolfadhu.
- Guyyuu dawaa san yeroo itti liqimsitu murteeffadhuu if-barsiisi (aadeffadhu). Fakkeenyaaf, erga ilkaan rigattee yookaan faxara (ciree) nyaattee booda, yookaanis rafauf deemuu kee duratti liqimsi.

Kiniina san, guyyaan osoo hin fudhatin oolte yoo ka jiraatu tahe, barreessii, gaafa doktora yookaan narsii kee qunnamtu itti himi.

Maqaa kiliinika/doktora/narsii keetii:

Lakkoofsi bilbilaa : _____

Tuberculosis Prevention and Control Program
P.O. Box 64975
St. Paul, MN 55164-0975
651-201-5414
1-877-676-5414

www.health.state.mn.us/tb